

**ՄԻ ԶԱՆԻ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄ ՀԵՏԽՈՐԻՐՂԱՅԻՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՈՒՄ
ՊԱՏՈՒԹՅԱՆ ՉԵՂԾԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐԶ.
ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ԵՎ ՆՈՐ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ***

ՀՏԴ 9(55)+9(47.925)

DOI: 10.52063/25792652-2021.3-59

ԱՐՏՅՈՄ ՏՈՆՈՅԱՆ

ԵՊՀ իրանագիտության ամբիոնի դոցենտ,
ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի գիտաշխատող,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
artyom.tonoyan@ysu.am

Հոդվածի նպատակն է քննել հետխորհրդային Ադրբեջանում պատմական զեղծարարությունների հիմնական ուղղությունները, ինչպես նաև պատմական կեղծիքների տարածման նպատակները:

Հիմնական խնդիրն է նկարագրել և բացատրել պետության ներգրավվածությունը նշված զեղծարարությունների տարբեր ասպեկտներում:

Հոդվածում նկարագրական-վերլուծական մեթոդի հիման վրա քննության են առնվել Ադրբեջանում իրականացվող պատմագիտական զեղծարարություններում նկատվող նոր միտումները, ցույց են տրվել դրանց գլխավոր թիրախները, ինչպես նաև կեղծ պատմագիտական հետազոտությունների օգտագործումը այդ պետության հակահայկական քաղաքականության մեջ:

Թեև Ադրբեջանում արվող պատմական զեղծարարությունների թիրախում են այդ երկրի բոլոր հարևանները, ներառյալ նաև Վրաստանն ու Ռուսաստանի Դաշնությունը, սակայն հոդվածում շեշտը դրվել է այն զեղծարարությունների ներկայացման ու մասնակի քննության վրա, որոնք վերաբերում են Հայաստանին ու Իրանին:

Ներկայացվել են նաև Ադրբեջանում գործող այսպես կոչված գիտական կենտրոնները, քննվել դրանց կողմից հրատարակված «պատմագիտական» ուսումնասիրությունները, ինչպես նաև դրանցում պատմական փաստերի կեղծամբ հայ ժողովրդին հասցեագրվող այն կեղծիքները, որոնց նպատակը միայն սեփական հանրության շրջանում հայատյացության քարոզի խորացումն է և հայերի դիվականացումը:

Հոդվածի հիմնական եզրակացությունն այն է, որ հետխորհրդային Ադրբեջանում պատմագիտական հետազոտություններում տեղ գտնող զեղծարարությունները հետևանք են պետական պատվերների և առանձնակի լայն թափ են հավաքել Իլիամ Ալիևի կառավարման երկրորդ շրջանից սկսած:

Հիմնաբառեր` հետխորհրդային Ադրբեջան, կեղծ պատմագիտական ուսումնասիրություններ, զեղծարարություն, հայերի դիվականացում, հակահայկական քարոզչություն, հայատյացություն, հակագիտական մոտեցումներ:

* Հոդվածը ներկայացվել է 26.10.2021թ., գրախոսվել` 25.11.2021թ., տպագրության ընդունվել` 25.12.2021թ.:

Ներածություն

Ադրբեջանում պատմագիտության ոլորտում իրականացվող գեղծարարությունները և ի մասնավորի դրանց ուղիղ առնչությունը հայոց պատմության տարբեր դրվագների ու իրողությունների միտումնավոր նենգափոխման հետ, նորություն չեն ինչպես հայաստանյան, այնպես էլ արտասահմանյան մասնագետների համար (տե՛ս, օրինակ, Шниерельман 2003) :

Ադրբեջանի պատմաբանների կողմից պատմության նենգափոխումը և գեղծարարությունները, որոնք դեռևս խորհրդային տարիներից խրախուսվել են Ադրբեջանի նախկին նախագահ Յեյդար Ալիևի կողմից (Шниерельман 2003: 160), հետխորհրդային շրջանում և հատկապես Իլհամ Ալիևի նախագահության երկրորդ շրջանից մտել են բոլորովին նոր հուն, ուստի որոշ իրողությունների, տեղի ունեցող փոփոխությունների և տպագրվող նոր աշխատանքների ներկայացումը կարևոր է:

Յետխորհրդային Ադրբեջանում պատմագիտական գեղծարարությունների քաղաքականությունը, որն ունի մի քանի հիմնական ուղղություն և ծառայում է բացառապես քարոզչական ու գաղափարախոսական նպատակների, իրականացվում է պետական ծրագրավորմամբ, բարձր ֆինանսավորմամբ և վերևից իջեցվող հստակ պատվերներով:

Ադրբեջանում հետխորհրդային շրջանում պատմագիտական գեղծարարությունների հարցում պետության ներգրավման և պետական մակարդակով դրանց խրախուսման, պատվերների իջեցման առաջամարտիկներից մեկը հենց Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատ կուսակցության և 1992-1993թթ.-ին Ադրբեջանի նախագահ Աբուլֆազ Էյչիբեյև Էր, սակայն մոտեցումների, ընտրված թիրախների ու ծավալների առումով վերջինս Էապես զիջելու Էր հենց իրեն հաջորդած Յեյդար Ալիևին և նրա որդուն՝ Իլհամ Ալիևին:

Թիրախային հիմնական ուղղությունները, նպատակներն ու գործիքները

Ադրբեջանում պետական մակարդակով խրախուսվող և իրականացվող կեղծ պատմագիտական հետազոտություններում առաջնահերթությունը տրվում է հետևյալ 2 գերակա և թիրախային ուղղություններին՝

- Իրանական ուղղություն,
- Չայկական ուղղություն:

Հիմնական նպատակները, որոնց կյանքի կոչման և գաղափարախոսական հենքի ապահովման համար ստեղծվում են կեղծ պատմագիտական աշխատանքներ, արվում գեղծարարություններ, հետևյալներն են՝

- «Մեծ Ադրբեջանի» և «ազգայնական» գաղափարախոսության տարածում:
- Ադրբեջանականության գաղափարախոսության պատմագիտական հիմքերի փնտրտուք:

• Ազգակերտման գործընթացի արագացում և այսպես կոչված «ադրբեջանցի» Էթնոսի վերջնական ձևավորում, ինչպես նաև ադրբեջանական ինքնության արհեստական բյուրեղացում:

• Ադրբեջանական հասարակության մեջ լայն համախմբում ապահովող «թշնամիների» (հայեր, իրանցիներ, ռուսներ) կերպարի ձևավորում և դրա վրա ադրբեջանական՝ արդեն բյուրեղացող ինքնության խարսխում:

Հիմնական գործիքներն ու մեթոդները, որոնք օգտագործվում են պատմական ճշմարտությունների ու փաստերի նենգափոխման գործում և դառնում հենման կետ ազգակերտման և ինքնության բյուրեղացման տևական գործընթացի համար, հետևյալներն են՝

• Հարևան ժողովուրդների պատմության և մշակութային ժառանգության յուրացում:

- Աղրբեջանի տեղաբնիկ ժողովուրդների պատմության և մշակութային ժառանգության յուրացում:
- Պատմական հանրահայտ փաստերի կեղծում, միֆերի ստեղծում և կեղծ պատմագիտական «հետազոտություններով» դրանց նյութականացում, իրենց իսկ ստեղծած միֆերին «պատմական իսկության» արժեքի հաղորդում:

Իրանական ուղղություն

Իրանական ուղղությամբ Աղրբեջանի կողմից իրականացվող պատմագիտական գեղծարարություններն ունեն ավելի խորը արմատներ և ժամանակային առումով ներառում են Խորհրդային Միության գոյության և հետխորհրդային ողջ ժամանակաշրջանը:

Հիմնական թեզերը, որոնք գեներացրել է Աղրբեջանի՝ այսպես կոչված «ազգային պատմագիտությունը» խորհրդային ու հետխորհրդային շրջաններում Իրանի ուղղությամբ, հետևյալներն են՝

1. Պատմական Ատրպատականը, որը աղրբեջանցի պատմաբաններն անվանում են «Հարավային Աղրբեջան» (աղրբ. Cənubi Azərbaycan, Güney Azərbaycan)¹ այսպես կոչված «Միացյալ» կամ «Մեծ Աղրբեջանի» մի մասն է, հարավային մասը, որը հյուսիսայինից, այսինքն՝ ժամանակակից Աղրբեջանի Հանրապետության տարածքից իբր անջատվել է 19-րդ առաջին երեք տասնամյակների ընթացքում:
2. «Մեծ Աղրբեջանի» մաս են կազմել նաև ժամանակակից ԻԻՀ Ղազվին, Համադան, Չանջան, Գիլան, Զրդստան նահանգները և Թեհրանը:
3. Սեֆյան և Ղաջարական դինաստիաները աղրբեջանական են:

Իրանական ուղղությամբ արվող գեղծարարությունների հիմնական նպատակը իրանական պատմական ու մշակութային ժառանգության յուրացումն է (Ասատրյան, Գևորգյան 1990), տարածքային հավակնությունների համար «պատմագիտական հիմքերի ստեղծումը», ինչպես նաև համապատասխան գրականության ապահովումը պանթյուրքական շրջանակների հետ տարվող գաղափարախոսական աշխատանքների, Իրանում պանթյուրքականության տարածման և տեղի թյուրքախոս բնակիչների ինքնության խեղման համար:

Հայկական ուղղություն

Դեռևս 2005թ.-ին Հ. Դեմոյանը կշռել է 11 հիմնական քարոզչական թեզ (Դեմոյան 2005: 58-29), որոնք գեներացրել է Աղրբեջանի՝ այսպես կոչված «ազգային պատմագիտությունը» մասամբ խորհրդային ու հետխորհրդային շրջաններում: Դրանք են՝

1. Հայերի՝ եկվոր և աղրբեջանցիների՝ բնիկ լինելու տեսակետի ամրագրում:
2. Հին ժամանակներից սկսած՝ հայ էթնոսի զավթողական հակումների դրսևորում:
3. Հայկական անկախ պետականության բացակայության տեսակետի ամրագրում:
4. Հին և ժամանակակից հայերի անհամապատասխանելիության տեսակետի զարգացում:
5. Հայոց թագավորների օտարազգի ծագման տեսակետի տարածում,
6. Միջնադարյան հայ հեղինակների «աղվանացում»:
7. Արևելյան Հայաստանի, մասնավորապես՝ Արցախի տարածքում հայկական տարրի բնակեցման ժամանակաշրջանի նեղացում:

¹ Եզրը լայն կիրառություն է ունեցել նաև Խորհրդային Միության գոյության ողջ ընթացքում և «Իրանական Աղրբեջան» տարբերակի հետ միասին օգտագործվել ոչ միայն աղրբեջանցի պատմաբանների կողմից:

8. Հայոց ցեղասպանության պատմական իրողության հերքում:

9. Վերջին 200 տարիների ընթացքում հայերի կողմից աղբբեջանցիների ցեղասպանության իրականացման մտացածին տեսակետի ամրագրում:

10. Երևանի Նահանգի աղբբեջանական ծագումը և Առաջին հայկական պետականությունը աղբբեջանական իշխանությունների թուլյութվությամբ այստեղ կազմակերպելու մասին տեսակետ:

11. Հայկական պատմական տեղանունների թրքացում կամ դրանց աղբբեջանական անվանումների հիմնավորման փորձեր (Դեմոյան 2005: 58-29) :

Անցած 16 տարիների ընթացքում Հ. Դեմոյանի բերած 11 կետերին ավելացել են Նաև Նորերը, որոնց մի մասը թեև առաջ է քաշված եղել Նաև Նախկինում, սակայն լայն շրջանառություն է ստացել միայն վերջին տարիներին, իսկ 2020թ.-ի 44-օրյա պատերազմից հետո դարձել են Աղբբեջանում ամենաբարձր պետական մակարդակով տարվող հակահայկական քարոզչության, ՀՀ տարածքային ամբողջականության հանդեպ դրսևորվող Նկրտումների հիմնական առանցք: Դրանք են՝

- Չանգեզուրի՝ իբր պատմական աղբբեջանական տարածք լինելը և այստեղ 1917-1920թթ.-ին դաշնակցականների կողմից «աղբբեջանցիների ցեղասպանության» իրականացումը (տե՛ս, օրինակ, Նօրիմանօղլու 2018) :

- ՀՀ Գեղարքունիքի ու Շիրակի մարզերի՝ իբր պատմական աղբբեջանական տարածքներ լինելը՝ տեղանվանական կեղծիքների զուգորդմամբ և Նշված մարզերը համապատասխանաբար Գյոյջա (Göyçə) և Շորագյալ (Şorəgəl) անվանելով:

- Ընդհանրապես ՀՀ տարածքը «Արևմտյան Աղբբեջան» (Qərbi Azərbaycan) և ողջ ՀՀ տարածքը «պատմական աղբբեջանական հողեր» անվանելու միտման խորացում և պատմագիտական գեղծարարություններով լի աշխատանքներում Նշված տերմինի լայն շրջանառում:

- Իբր հայերի կողմից իրականացված «թյուրք-մուսուլմանների ցեղասպանությունների» ժամանակի ու աշխարհագրության ընդլայնում:

Առանձնակի թափ են հավաքել պատմագիտական գեղծարարությունները՝ կապված իբր հայերի կողմից աղբբեջանցիների «կոտորածների և ցեղասպանության» հետ: Առանձնացնում են դրանց երեք շրջան՝ առաջինը անվանելով «1905-1906թթ. գանգվածային կոտորածներ», «գանգվածային ջարդեր» (աղբբ.՝ 1905-1906-ci illər kütəvi qırğınları), երկրորդ շրջանը՝ «1918-1920թթ. ցեղասպանություններ» (աղբբ.՝ 1918-1920-ci illər soyqırımı), և վերջինը՝ երրորդը՝ «խոջալուի ցեղասպանություն» (աղբբ.՝ Xocalı soyqırımı) եզրերով:

Աղբբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայքում Ներկայացված են 1905-1906թթ.-ը իբր հայերի կողմից աղբբեջանցիների «ջարդերի» ժամանակագրություն և աշխարհագրություն, որը Ներառում է 15 վայր՝ Բաքու, Երևան քաղաք, Նախիջևան, «Շարուր-Դարալագյազ», Երևանի Նահանգ, Էջմիածին, Սուրմալու, Գանձակ, «Արաշ», Շուշի, Խոջալու, «Ջավանշիր», «Չանգեզուր», Ղազախ, Թիֆլիս (AMEA Tarix institutu 2017a) :

Նույն ինստիտուտի կայքում «1918-1920թթ. ցեղասպանություններ» բաժնում առանձնացված է 9 ենթաբաժին՝ հետևյալ անվանումներով՝

- Մարտի 31-ի ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017b),
- Բաքվի գավառի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017c),
- Շամախիի գավառի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017d),
- Ղուբայի գավառի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017e),

- Լենցորանի գավառի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017f),
- Ղարաբաղի շրջանի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017g),
- Չանգեզուրի գավառի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017h),
- Երևանի նահանգի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017i),
- Նախիջևանի գավառի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017j),
- Արևելյան Անատոլիայի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017k),
- Հարավային Ադրբեջանի թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանություն (AMEA Tarix institutu 2017L):

Կերչին 15 տարիների ընթացքում Ադրբեջանի ԳԱԱ Պատմության, Արևելագիտության ինստիտուտների, Բաքվի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետի աշխատակիցներ Ա. Աբիշովի (Abişov 2007; 2014a; 2014b; 2014c), Ա. Իսգանդարովի (İsgəndərov 1997; 2006; 2012; 2012; İsgenderov 2011)¹, Կ. Իսմայիլովի (İsmaylov 2014), Վ. Գաֆարովի (Qafarov 2016), Բ. Զարիմովի (Kərimov 2012), Ն. Մուսթաֆայի (Mustafa 2014), Գ. Նաջաֆլիի (Nəcəfli 2014; 2015; 2016; 2017), Է. Նաջիևի (Nəciyev 2017), Ն. Մամմադզադայի (Məmmədzaadə 2014), Ի. Նիֆթալիևի (Нифталиев 2014), Ս. Ռուստամովա-Թոհիդիի (Рустамова-Тоғиди 2009; 2010; 2013a, 2013b), Յ. Սաֆարիի (Səfəri 2016), ինչպես նաև Բաքվի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետի նախկին դեկան (1994-2004թթ.) և ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի նախկին տնօրեն (2004-2021թթ.) Յաղուբ Մահմուդովի կողմից կամ վերջինիս խմբագրությամբ (Maxmudov 2013; Mahmudov 2016) լույս են տեսել տասնյակ իբր «գիտական» հետազոտություններ, հոդվածներ ու մենագրություններ, որոնցում պատմական փաստերի կեղծմամբ, տարատեսակ զեղծարարությունների միջոցով հայ ժողովուրդը ներկայացվել է որպես «ցեղասպան» և առանց որևէ պատմական հիմքի՝ հայերին են վերագրվել վերևում արդեն թվարկված «թյուրք-մուսուլմանական ցեղասպանությունները»:

Կեղծ ցեղասպանությունների թեմայով Ադրբեջանի ԳԱԱ կողմից հրատարակված գրքերի մեծ մասի դեպքում առաջին էջին որպես «ծրագրի ղեկավար և առաջաբանի հեղինակ» գրված է Յաղուբ Մահմուդովի անունը, իսկ երկրորդ էջին փակցված է շրջանակ, որում գրված է. «Գրվել է Ադրբեջանի Հանրապետության նախագահ Իլիամ Ալիևի նախաձեռնությամբ» (տե՛ս, օրինակ, Mustafa 2014): Սա նշանակում է, որ կեղծ ցեղասպանությունների մասին «հետազոտությունները» և դրանց հաջորդող տպագրությունները արվում են անմիջապես Ադրբեջանի նախագահի հովանավորությամբ և պետական ֆինանսավորմամբ: Հեղինակների հոնորարները և տպագրության ծախսերը երբեմն վճարվում են Հեյդար Ալիևի անվան հիմնադրամից (տե՛ս, օրինակ, Rüstəmovə-Tohidi 2013), որի նախագահը Ադրբեջանի առաջին փոխնախագահ Մեհրիբան Ալիևան է, նաև Ադրբեջանում քաղհասարակության զարգացման աջակցության հիմնադրամից (տե՛ս, օրինակ, Zülfüqarlı 2013): Բացի այդ, թեմայով զբաղվող զեղծարար պատմաբանները արժանանում են պետական պարգևների, մրցանակների, ստանում բարձր պաշտոններ և այլն²:

¹ Ա. Իսգանդարովը նաև Ադրբեջանի 6-րդ գումարման խորհրդարանի պատգամավոր է:

² Պետական բազմաթիվ պարգևների և մրցանակների են արժանացել Յաղուբ Մահմուդովը, Անար Իսգանդարովը և այլք:

Թեև Ադրբեջանի պատմագիտական գեղծարարությունների այս ուղղությունը սկսել է սկզբնավորվել 1997թ.-ին¹ և պետական քաղաքականության վերածվել արդեն 1998թ.-ից², սակայն դրա ամենակատիվ փուլը, դատելով Ադրբեջանում լույս տեսած գրքերի ժամանակագրությունից, եղել է 2011-2016թթ.-ին: Պատմական գեղծարարություններ իրականացնող հիմնական «գիտական» կենտրոններն են ԳԱԱ Ա. Բակիխանովի անվան Պատմության ինստիտուտը, ԳԱԱ Չ. Բունիաթովի անվան Արևելագիտության ինստիտուտը, Բաքվի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը և մասամբ նաև Բաքվի պետական համալսարանի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետը (տե՛ս, օրինակ, Азіри 2011):

Հայերին վերագրվող կեղծ գեղասպանությունների աշխարհագրության միտումնավոր ընդլայնումը, Ադրբեջանի տարբեր վարչական շրջանների անվանումների հատուկ շեշտադրումը, ինչպես նաև անգամ Ադրբեջանի տարածքից դուրս՝ Իրանի և ժամանակակից Թուրքիայի տարածքներում «հայերի կողմից իրականացված գեղասպանությունների» հորինումը ունի երեք հիմնական նպատակ՝

1. Հակահայկական ու հայատյաց քարոզչության թիրախ դարձնել ոչ միայն այսպես կոչված «Էթնիկ ադրբեջանցիներին», այլ նաև այդ երկրում բնակվող տեղաբնիկ ժողովուրդներին, որոնց հանդեպ Ադրբեջանում եղել է և հիմա էլ կա խիստ վերապահ մոտեցում, «անջատողականության» և «հայերի հետ համագործակցության» վախեր: Եթե Լենքորանի դեպքում թիրախ են թայիշները, ապա Շամախիի և Ղուբայի դեպքում քարոզչության թիրախ են կովկասյան պարսիկները (թաթերը), լեզգիներն ու ավարները:

2. Հակահայկական ու հայատյաց քարոզչության թիրախ դարձնել պատմական Ատրպատականի տարածքում բնակվող և հայերի հանդեպ դրական վերաբերմունք ունեցող թյուրքախոս իրանցիներին, իսկ նույն տարածքի պանթյուրքական խմբավորումների համար ապահովել հակահայկական քարոզչության կյուբ (տե՛ս, օրինակ, Նեօֆի 2015) :

3. Հայ ժողովրդին «գեղասպան» դարձնելով՝ աշխարհում ստեղծել հայերի բացասական իմիջ և խոչընդոտել թուրքերի կողմից իրականացված հայոց գեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացին:

Եզրակացություններ

✓ Հետխորհրդային Ադրբեջանում պատմագիտական հետազոտություններում տեղ գտնող կեղծիքներն ու գեղծարարությունները հետևանք են պետական պատվերների:

¹ Ադրբեջանում թեման «գիտական շրջանառության մեջ դրած» առաջին պատմաբանը համարվում է Բաքվի պետական համալսարանի և ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի աշխատակից, այժմ այդ երկրի խորհրդարանի անդամ Անար Իսգանդարովը, ով 1997թ.-ին հրատարակել է իր՝ «1918-ci il Mart qırğınının tarixşünaslığı» (1918թ. մարտի կոտորածների աղբյուրագիտություն) աշխատանքը՝ ապահովելով մասնագիտական և քաղաքական կարիերա: Ա. Իսգանդարովը հետագա տարիների ընթացքում արժանացել է բազմաթիվ պետական պարգևների և մեդալների, իսկ իր հարցազոտյցներից մեկում հայտարարել է, որ շնորհիվ իր կատարած «հետազոտությունների»՝ Ադրբեջանի նախագահ Յ. Ալիևը 1998թ.-ին ընդունել է որոշում, որով մարտի 31-ը Ադրբեջանում հայտարարվել է «ադրբեջանցիների գեղասպանության օր»:

² Ադրբեջանի նախկին նախագահ Յ. Ալիևի՝ 1998թ. մարտի 26-ի հրամանագրով մարտի 31-ը Ադրբեջանում նշվում է՝ որպես «ադրբեջանցիների գեղասպանության օր»: Բացի այդ՝ 2013թ. սեպտեմբերի 18-ին ԱՀ գործող նախագահ Ի. Ալիևի մասնակցությամբ տեղի է ունեցել իբր 1918թ. հայերի կողմից ԱՀ Ղուբա քաղաքում գեղասպանված մուսուլմանների հիշատակին նվիրված Ղուբայի գեղասպանության հուշահամալիրի (ներառյալ թանգարանը) բացումը, ուր ամեն տարի մարտի 31-ին «գեղասպանության զոհերի ոգեկոչման երթի» շրջանակներում այցելում են ԱՀ քաղաքացիները:

- ✓ Դրանց նպատակներից մեկը հայերի «ցեղասպան» իմիջի ստեղծումն է և սեփական հասարակության շրջանում հակահայկական քարոզչության խորացումը:
- ✓ Հակահայկական բովանդակությամբ կեղծ գիտական ուսումնասիրություններն ու զեղծարարությունները սոր հուն են մտել հիվամ Ալիևի կառավարման երկրորդ շրջանից սկսած և լայն թափ հավաքել հատկապես 2011-2016թթ.-ի ընթացքում:

Օգտագործված գրականություն

1. Դեմոյան, Հայկ (2005). «ԼՂ հիմնախնդրի շուրջ քարոզչության և հակաքարոզչության կազմակերպման և իրականացման եղանակների մասին». *Տարածաշրջան տեղեկագիր հատուկ թողարկում*, Նորավանք ԳԿՀ, Երևան, էջ 58-59:
2. Ասատրյան Գառնիկ, Գևորգյան Նիկոլայ (1990), *Ադրբեջան. յուրացման սկզբունքը և իրանական աշխարհը*, Երևան:
3. Isgenderov, Anar (2011). *Realities of Azerbaijan 1917–1920*. Bloomington.
4. Мамедзаде, Натиг (2014). *Геноцид азербайджанцев в Карабахском регионе Азербайджана (1918-1920)*. Баку.
5. Махмудов, Ягуб (2013). *Геноцид азербайджанского народа 1918 года: организаторы и палачи*. Баку.
6. Нифталиев, Ильгар (2014). *Геноцид азербайджанцев в Иреванской губернии (1918-1920)*. Баку.
7. Рустамова-Тогиди, Солмаз (2009). *Март 1918 г. Баку. Азербайджанские погромы в документах*. Баку.
8. Рустамова-Тогиди, Солмаз (2010). *Куба. Апрель-май 1918 г. Мусульманские погромы в документах*. Баку.
9. Рустамова-Тогиди, Солмаз (2013a). *ШЕМАХА. Март-июль 1918 г. Азербайджанские погромы в документах, том I. Город Шемаха*. Баку.
10. Рустамова-Тогиди, Солмаз (2013b). *ШЕМАХА. Март-июль 1918 г. Азербайджанские погромы в документах, том II. Селения Шемахинского уезда*. Баку.
11. Шниерельман, Виктор (2003). *Войны памяти: мифы, идентичность и политика в Закавказье*. Москва.
12. Abışov, Vaqif (2007). *Azərbaycanlıların soyqırımı (1917-1918-ci illər)*. Bakı.
13. Abışov, Vaqif (2014a). *Bakıda 1918-ci il mart soyqırımı*. Bakı.
14. Abışov, Vaqif (2014b). *Şamaxı qəzasında Azərbaycan xalqına qarşı soyqırım (1918-1920)*. Bakı.
15. Abışov, Vaqif (2014c). *Quba Qəzasında Azərbaycan xalqına qarşı soyqırım (1918-1920)*. Bakı.
16. AMEA Tarix institutu (2017a). Ադրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, 1905-1906-ը illər kütləvi qırğınları. <http://tarixinstitutu.az/page/80/kutleviqirgin>. (Accessed: 21/11/2021).
17. AMEA Tarix institutu (2017b). Ադրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, 31 mart soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/79/31mart>. (Accessed: 21/11/2021).
18. AMEA Tarix institutu (2017c). Ադրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Bakı qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/82/genocideinbaku>. (Accessed: 21/11/2021).
19. AMEA Tarix institutu (2017d). Ադրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Şamaxı qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/83/genoicdeinshamakhi>. (Accessed 21/11/2021).
20. AMEA Tarix institutu (2017e). Ադրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Quba qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/84/genocideinguba>. (Accessed 21/11/2021).

21. AMEA Tarix institutu (2017f). Արրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Lənkəran qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/85/genocideinlankaran>. (Accessed 21/11/2021).
22. AMEA Tarix institutu (2017g). Արրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Qarabağ bölgəsində Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/86/genocideingarabakh>. (Accessed 21/11/2021).
23. AMEA Tarix institutu (2017h). Արրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Zəngəzur qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/87/zengezur>. (Accessed 21/11/2021).
24. AMEA Tarix institutu (2017i). Արրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, İrəvan quberniyasında Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/88/genocideiniravan>. (Accessed 21/11/2021).
25. AMEA Tarix institutu (2017j). Արրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Naxçıvan qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/89/genocideinnakhchivan>. (Accessed 21/11/2021).
26. AMEA Tarix institutu (2017k). Արրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Şərqi Anadoluda Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/90/genocideinanadolu>. (Accessed 21/11/2021).
27. AMEA Tarix institutu (2017L). Արրբեջանի ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի կայք, Güney Azərbaycanda Türk-müsəlman soyqırımı. <http://tarixinstitutu.az/page/91/genocideinsouthernazerbaijan>. (Accessed 21/11/2021).
28. Aşırılı, Akif (2011). *31 mart soyqırımı: 1918-1920-ci illər mətbuatında*. Bakı.
29. İsmaylov, Kamran (2014). *Zəngəzurdə Azərbaycan xalqına qarşı soyqırım (1918-1920)*. Bakı.
30. İsgəndərov, Anar (1997). *1918-ci il Mart qırğınının tarixşünaslığı*. Bakı.
31. İsgəndərov, Anar (2006). *Azərbaycanda türk-müsəlman soyqırımı probleminin tarixşünaslığı 1918–1920-ci illər*. Bakı.
32. İsgəndərov, Anar (2012). *Azərbaycan həqiqətləri: 1917–1920*. Bakı.
33. Qafarov, Vasif (2016). “Şamaxı soyqırımında Azərbaycanın məruz qaldığı itki və tələfatlar (Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının materialları əsasında).” *“Azərbaycan və Şərqi Anadoluda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları (1914-1920-ci illər)” mövzusunda həsr olunmuş III beynəlxalq elmi konfransın materialları*. Bakı, ss. 303-311.
34. Kərimov, Bəhmən (2012). “1918-1919-cu illərdə Lənkəran qəzasında ermənilərin törətdikləri soyqırım.” *Bakı Universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası*. №2, ss. 151-160.
35. Mahmudov, Yəqub (2016), elmi redaktor və ön sözün müəllifi. *Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il soyqırımları*. Bakı.
36. Mustafa, Nazim. *İrəvan quberniyasında azərbaycanlıların soyqırımı (1918-1920)*. Bakı, 2014.
37. Nərimanoğlu, Hacı (2018). *Zəngəzur köç, deportasiya, soyqırımı, işğal tarixi*. Bakı.
38. Nəcəfli, Güntəkin (2014). *1918-1920-ci illərdə Şərqi Anadolu, Naxçıvan və İrəvan bölgəsində ermənilərin türk-müsəlman əhaliyə qarşı törətdikləri soyqırımları (BOA-nın sənədləri əsasında)*. Bakı.
39. Nəcəfli, Güntəkin (2015). *1917-1918-ci illərdə Urmiya bölgəsində azərbaycanlılara qarşı soyqırımı (ATASE-nin sənədləri əsasında)*. Bakı.
40. Nəcəfli, Güntəkin, Eyvazova Nigar (2016). “Azərbaycanda və Şərqi Anadoluda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımı alman arxiv sənədlərində.” *“Azərbaycan və Şərqi Anadoluda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları (1914-1920-ci illər)” mövzusunda həsr olunmuş III beynəlxalq elmi konfransın materialları*. Bakı, ss. 540-547.

41. Nəcəfli, Güntəkin (2017). "Zəngəzur qəzasında türk-müsəlman əhaliyə qarşı erməni soyqırımları yeni arxiv sənədlərində (1918-1920)." *AMEA Tarix İnstitutu "Elmi Əsərlər" "XX əsrdə türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları" mövzusunda IV Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Xüsusi Buraxılış*. № 64, 65, 66. Bakı, ss. 77-83.
42. Nəciyev, Elnur (2017). "Denikinçilərin və erməni daşnaklarının Lənkəran qəzasında törətdiyi soyqırım." *AMEA Tarix İnstitutu "Elmi Əsərlər" "XX əsrdə türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları" mövzusunda IV Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Xüsusi Buraxılış*. № 64, 65, 66. Bakı, ss. 317-321.
43. Rüstəmov-Tohidi, Solmaz (2013). *Quba. Aprel-may 1918-ci il. Müsəlman qırğınları sənədlərdə*. Bakı.
44. Səfəri, Həsən (2016). *Cənubi Azərbaycan: 1918-ci il soyqırımı*. Bakı.
45. Zülfüqarlı, Məhərrəm (2013). *Şamaxı soyqırımı: 1918*. Bakı.

Works Cited

1. Demoyan, Hayk (2005). «LŁ himnaxndri šowrj k'arozč'owt'yan ev hakak'arozč'owt'yan kazmakerpman ev irakanac'man ełanakneri masin». Taracaşrjan» tełekagir hatuk t'olarkum [On the Methods of Organizing and Carrying out Agitation and Anti-propaganda around the Nagorno-Karabakh Problem." Region Bulletin special issue], Noravank' GKH, Erevan, əj 58-59:
2. Asatryan Gañnik, Gevorgyan Nikolay (1990), Ađrbejan. yurac'man skzbunk'ə ev iranakan aşxarhə [Azerbaijan: the Principle of Appropriation and the Iranian World], Erevan:
3. Isgenderov, Anar (2011). *Realities of Azerbaijan 1917–1920*. Bloomington.
4. Mamedzade, Natig (2014). Genocid azerbajdžancev v Karabaxskom regione Azerbajdžana (1918-1920) [The Genocide of Azerbaijanis in the Karabakh rRegion of Azerbaijan (1918-1920)]. Bakı.
5. Maxmudov, Jağub (2013). Genocid azerbajdžanskogo naroda 1918 goda: organizatory i palace [The Genocide of the Azerbaijani People in 1918: Organizers and Executioners]. Bakı.
6. Niftaliev, İlğar (2014). Genocid azerbajdžancev v İrevanskoj gubernii (1918-1920) [The Genocide of Azerbaijanis in the İrevan Province (1918-1920)]. Bakı.
7. Rüstamova-Togidi, Solmaz (2009). Mart 1918 g. Bakı. Azerbajdžanskije pogromy v dokumentax [March 1918 Bakı. Azerbaijani Pogroms in the Documents]. Bakı.
8. Rüstamova-Togidi, Solmaz (2010). Kuba. Aprel'-maj 1918 g. Musul'manskije pogromy v dokumentax [Cuba. April-May 1918. Muslim Pogroms in Documents]. Bakı.
9. Rüstamova-Togidi, Solmaz (2013a). ŞEMAXA. Mart-ijul' 1918 g. Azerbajdžanskije pogromy v dokumentax, tom I. Gorod Şemaxa [March-July 1918 Azerbaijani Pogroms in Documents, volume I. The City of Shamakhi]. Bakı.
10. Rüstamova-Togidi, Solmaz (2013b). ŞEMAXA. Mart-ijul' 1918 g. Azerbajdžanskije pogromy v dokumentax, tom II. Selenija Şemaxinskogo uezda [March-July 1918 Azerbaijani Pogroms in Documents, volume II. The Village of Shemakha County]. Bakı.
11. Šnierel'man, Viktor (2003). Vojny pamjati: mify, identičnost' i politika v Zakavkaz'e [Wars of Memory: Myths, Identity and Politics in Transcaucasia.]. Moskva.
12. Abışov, Vaqif (2007). *Azerbaycanlıların soyqırımı (1917-1918-ci illər)* [Genocide of Azerbaijanis (1917-1918)]. Bakı.
13. Abışov, Vaqif (2014a). *Bakıda 1918-ci il mart soyqırımı*. [March 1918 Genocide in Bakı] Bakı.
14. Abışov, Vaqif (2014b). *Şamaxı qəzasında Azərbaycan xalqına qarşı soyqırım (1918-1920)* [Genocide against the Azerbaijani people in Shamakhi district (1918-1920)]. Bakı.

15. Abışov, Vaqif (2014c). *Quba Qəzasında Azərbaycan xalqına qarşı soyqırım (1918-1920)*. [Genocide against the Azerbaijani people in Guba province (1918-1920)] Bakı.
16. AMEA Tarix institutu (2017a). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *1905-1906-ci illər kütləvi qırğınları*. <http://tarixinstitutu.az/page/80/kutleviqirgin>. (Accessed: 21/11/2021).
17. AMEA Tarix institutu (2017b). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *31 mart soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/79/31mart>. (Accessed: 21/11/2021).
18. AMEA Tarix institutu (2017c). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Bakı qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/82/genocideinbaku>. (Accessed: 21/11/2021).
19. AMEA Tarix institutu (2017d). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Şamaxı qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/83/genoicdeinshamakhi>. (Accessed 21/11/2021).
20. AMEA Tarix institutu (2017e). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Quba qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/84/genocideinguba>. (Accessed 21/11/2021).
21. AMEA Tarix institutu (2017f). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Lənkəran qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/85/genocideinlankaran>. (Accessed 21/11/2021).
22. AMEA Tarix institutu (2017g). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Qarabağ bölgəsində Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/86/genocideingarabakh>. (Accessed 21/11/2021).
23. AMEA Tarix institutu (2017h). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Zəngəzur qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/87/zengezur>. (Accessed 21/11/2021).
24. AMEA Tarix institutu (2017i). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *İrəvan quberniyasında Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/88/genocideiniravan>. (Accessed 21/11/2021).
25. AMEA Tarix institutu (2017j). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Naxçıvan qəzasında Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/89/genocideinnakhchivan>. (Accessed 21/11/2021).
26. AMEA Tarix institutu (2017k). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Şərqi Anadoluda Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/90/genocideinanadolu>. (Accessed 21/11/2021).
27. AMEA Tarix institutu (2017L). The Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, *Güney Azərbaycanda Türk-müsəlman soyqırımı*. <http://tarixinstitutu.az/page/91/genocideinsouthernazerbaijan>. (Accessed 21/11/2021).
28. Aşırılı, Akif (2011). *31 mart soyqırımı: 1918-1920-ci illər mətbuatında*. [March 31 genocide: in the press of 1918-1920] Bakı.
29. İsmaylov, Kamran (2014). *Zəngəzurdə Azərbaycan xalqına qarşı soyqırım (1918-1920)*. [Genocide against the Azerbaijani people in Zangezur (1918-1920)] Bakı.
30. İsgəndərov, Anar (1997). *1918-ci il Mart qırğınının tarixşünaslığı*. [Historiography of the March massacre of 1918] Bakı.
31. İsgəndərov, Anar (2006). *Azərbaycanda türk-müsəlman soyqırımı probleminin tarixşünaslığı 1918–1920-ci illər*. [Historiography of the problem of Turkish-Muslim genocide in Azerbaijan 1918-1920] Bakı.
32. İsgəndərov, Anar (2012). *Azərbaycan həqiqətləri: 1917–1920*. [Azerbaijan realities: 1917-1920] Bakı.

33. Qafarov, Vasif (2016). "Şamaxı soyqırımında Azərbaycanın məruz qaldığı itki və tələfatlar (Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının materialları əsasında)." *"Azərbaycan və Şərqi Anadoluda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları (1914-1920-ci illər)" mövzusunda həsr olunmuş III beynəlxalq elmi konfransın materialları.* ["The Losses and Casualties that Azerbaijan Suffered during the Shamakhi genocide (based on the materials of the extraordinary Investigation Commission). Materials of the III international scientific conference" genocides against Turkic-Muslim population in Azerbaijan and eastern Anatolia (1914-1920)"] Bakı, ss. 303-311.

34. Kərimov, Bəhmən (2012). "1918-1919-cu illərdə Lənkəran qəzasında ermənilərin törətdikləri soyqırım." *Bakı Universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası.* [Genocide committed by Armenians in Lankaran province in 1918-1919] №2, ss. 151-160.

35. Mahmudov, Yəqub (2016), elmi redaktor və ön sözün müəllifi. *Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il soyqırımları.* [Genocide of 1918 against the Azerbaijani people] Bakı.

36. Mustafa, Nazim. *İrəvan quberniyasında azərbaycanlıların soyqırımı (1918-1920).* [Genocide of Azerbaijanis in Irevan Province (1918-1920)] Bakı, 2014.

37. Nərimanoğlu, Hacı (2018). *Zəngəzur köç, deportasiya, soyqırımı, işğal tarixi.* [Emigration to Zangezur, deportation, genocide, occupation history] Bakı.

38. Nəcəfli, Güntəkin (2014). *1918-1920-ci illərdə Şərqi Anadolu, Naxçıvan və İrəvan bölgəsində ermənilərin türk-müsəlman əhaliyə qarşı törətdikləri soyqırımları (BOA-nın sənədləri əsasında).* [Genocides committed by Armenians against Turkic-Muslim population in eastern Anatolia, Nakhchivan and Irevan in 1918-1920 (based on BOA documents)] Bakı.

39. Nəcəfli, Güntəkin (2015). *1917-1918-ci illərdə Urmiya bölgəsində azərbaycanlılara qarşı soyqırımı (ATASE-nin sənədləri əsasında).* [Genocide against Azerbaijanis in the region of Urmia in 1917-1918 (based on the documents of ATASE)] Bakı.

40. Nəcəfli, Güntəkin, Eyvazova Nigar (2016). "Azərbaycanda və Şərqi Anadoluda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımı alman arxiv sənədlərində." *"Azərbaycan və Şərqi Anadoluda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları (1914-1920-ci illər)" mövzusunda həsr olunmuş III beynəlxalq elmi konfransın materialları.* [Genocide against the Turkish-Muslim population in Azerbaijan and eastern Anatolia in German archive documents. Materials of the III international scientific conference" genocides against Turkic-Muslim population in Azerbaijan and eastern Anatolia (1914-1920)] Bakı, ss. 540-547.

41. Nəcəfli, Güntəkin (2017). "Zəngəzur qəzasında türk-müsəlman əhaliyə qarşı erməni soyqırımları yeni arxiv sənədlərində (1918-1920)." *AMEA Tarix İnstitutu "Elmi Əsərlər" "XX əsrdə türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları" mövzusunda IV Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Xüsusi Buraxılış.* №, 64, 65, 66. [Armenian Genocide against Turkish-Muslim population in Zangezur province in new archival documents (1918-1920). "Institute of history of Anas" scientific works "materials of the IV International Scientific Conference" genocides against the Turkic-Muslim population in the XX century] Bakı, ss. 77-83.

42. Nəciyev, Elnur (2017). "Denikinçilərin və erməni daşnaklarının Lənkəran qəzasında törətdiyi soyqırım." *AMEA Tarix İnstitutu "Elmi Əsərlər" "XX əsrdə türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları" mövzusunda IV Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Xüsusi Buraxılış.* [Genocide committed by denikinists and Armenian Dashnaks in Lankaran accidents. "Institute of history of Anas" scientific works "materials of IV International Scientific Conference" genocides against Turkic-Muslim population in XX century". Special Edition] № 64, 65, 66. Bakı, ss. 317-321.

43. Rüstəmov-Tohidi, Solmaz (2013). *Quba. Aprel-may 1918-ci il. Müsəlman qırğınları sənədlərdə.* [April-may 1918. Muslim massacres in the documents] Bakı.

44. Səfəri, Həsən (2016). *Cənubi Azərbaycan: 1918-ci il soyqırımı*. [South Azerbaijan: genocide of 1918] Bakı.

45. Zülfüqarlı, Məhərrəm (2013). *Şamaxı soyqırımı*: [Shamakhi genocide] 1918. Bakı.

SOME REMARKS ON THE MAIN DIRECTIONS OF FALSIFICATIONS OF THE HISTORY IN POST-SOVIET AZERBAIJAN: THE ROLE OF THE STATE AND NEW TENDENCIES

ARTYOM TONoyAN

*Yerevan State University, Chair of Iranian Studies,
NAS RA, Institute of Oriental Studies, Researcher,
Associate Professor, Ph.D. in Philology,
Yerevan, Republic of Armenia*

The objective of the present article is to investigate the main fields of falsifications of the history in post-Soviet Azerbaijan, as well as the aims of spreading historical falsifications.

The key issue is the preliminary description and interpretation of the state's involvement in various aspects of mentioned falsifications.

The article on the basis of a descriptive-analytical approach examines the new tendencies observed in the historical falsifications in Azerbaijan and shows their prime targets, as well as the use of pseudo-scientific researches in the anti-Armenian policy of that state.

On the basis of the descriptive-analytical method, the article examines new tendencies observed in falsifications of history by Azerbaijani scholars and identifies their prime targets, as well as the use of pseudo-scientific researches in the anti-Armenian policy of that state.

Although historical falsifications in Azerbaijan target all the neighbors of that country, including Georgia and the Russian Federation, the article emphasizes the presentation and partial examination of the falsifications concerning Armenia and Iran.

The article also presents the “scientific” centers dealing with historical falsifications in Azerbaijan, and the “studies” published by them, in which the aim of falsifications addressed to the Armenian people is only the demonisation of Armenians and to deepen the anti-Armenian propaganda in the Azerbaijani society.

The article's main conclusion is that falsifications in historiographical research in post-Soviet Azerbaijan are the consequence of state orders, the number of which has increased significantly since İlham Aliyev's second term of rule.

Keywords: *Post-Soviet Azerbaijan, pseudo-historical studies, falsification, demonisation of Armenians, anti-Armenian propaganda, anti-Armenian sentiment, anti-scientific approaches.*

НЕКОТОРЫЕ НАБЛЮДЕНИЯ КАСАТЕЛЬНО ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ФАЛЬСИФИКАЦИЙ ИСТОРИИ В ПОСТСОВЕТСКОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ: РОЛЬ ГОСУДАРСТВА И НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

АРТЕМ ТОНОЯН

*доцент кафедры иранистики ЕГУ,
научный сотрудник Института Востоковедения НАН РА,
кандидат филологических наук,
г. Ереван, Республика Армения*

Цель статьи – исследовать основные направления и цели распространения исторических фальсификаций в постсоветском Азербайджане.

Ключевым вопросом является предварительное описание и трактование причастности государства к различным аспектам упомянутых фальсификаций.

В статье на основе описательно-аналитического метода исследуются новые тенденции, наблюдаемые в исторических фальсификациях в Азербайджане: показаны их главные цели, а также использование псевдонаучных исследований в антиармянской политике этого государства.

Хотя исторические фальсификации в Азербайджане нацелены на всех соседей этой страны, включая Грузию и Российскую Федерацию, в статье акцент сделан на представление и частичное рассмотрение фальсификаций в отношении Армении и Ирана.

В статье также представлены «научные» центры, занимающиеся историческими фальсификациями в Азербайджане, и опубликованные ими «исследования», в которых целью фальсификаций в адрес армянского народа является только демонизация армян и углубление антиармянской пропаганды в азербайджанском обществе.

Главный вывод статьи заключается в том, что фальсификации в историографических исследованиях в постсоветском Азербайджане являются результатом государственных заказов, число которых значительно выросло со времени второго срока правления Ильхама Алиева.

Ключевые слова: *постсоветский Азербайджан, псевдоисторические исследования, фальсификация, демонизация армян, антиармянская пропаганда антиармянские настроения, антинаучные подходы.*